

**ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬСТВА
З ОГЛЯДУ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ
НАТУРАЛІЗМУ, ІДЕАЛІЗМУ, МАТЕРІАЛІЗМУ**

Шаблевська І. Ю.

Національний технічний університет «ХПІ», м. Харків

Філософський аналіз суспільства та проявів наслідків його існування є одною із історично основоположних категорій філософії. З початку виникнення питання визначення сутності суспільства філософія орієнтована на з'ясування єдності суспільства та індивіду; своєрідності всіх форм, рівнів і аспектів їх взаємовпливу та взаємоперетворення; шляхи розв'язання суспільних та особистісних життєвих проблем; виявлення умов вільного самовизначення та самореалізації людини, за яких зберігається і вдосконалюється механізм взаємодії людей в системі соціальних зв'язків, які утворюють основу і середовище власне людської життєдіяльності. Під таким кутом зору філософія розглядає питання єдності суспільства з природою та його своєрідність щодо неї; особливості суспільства як сукупності індивідів, що об'єднуються для задоволення «соціальних інстинктів» (Аристотель); відмінності «природного стану» співіснування людей та стану громадянського «суспільного – договірної» (Гоббс, Локк, Мандевіль, Юм, Вебер); індустріального та постіндустріального суспільства (Арон, Росток, Белл); явище суспільства як сукупності цивілізацій (Данилевський, Тойнбі, Шпенглер); співвідношення суспільства взагалі та суспільно-економічних формацій як його якісно визначених історичних ступенів розвитку (Маркс, Марксизм).

Ще в стародавні часи виникали спроби пізнання суспільного буття, як способу існування людини, впливу на неї зовнішніх факторів, її зв'язку з навколишнім світом. Суспільне життя є настільки складним і багатомірним утворенням, що дає можливість для паралельного існування великої кількості філософських теорій щодо аналізу суспільства, які претендують на роль аксіом для своїх вихідних положень і на які спираються інші філософські теорії та дослідження.

У Новий час, особливо в XVII–XVIII ст. значного поширення набула натуралістична концепція суспільного життя. Натуралізм (від лат. *Natura* – природа), як філософський принцип, вимовляє пояснювати соціальні явища винятково дією природної закономірності: фізичної, географічної, біологічної тощо. Історично такий підхід був відносно прогресивний, бо орієнтував дослідників на виявлення об'єктивних чинників історії, стимулював поширення природничих методів на дослідження суспільства. Однак, це не сприяло з'ясуванню специфіки суспільного життя. Так, Ш Фур'є (1772–1837), французький вчений-філософ, намагався створити «соціальну науку» на ґрунті всесвітнього тяжіння, тобто на основі вчення Ньютона. Натуралізм вищої форми буття зводив до нижчих, а людину – до рівня тільки природної істоти. Такий підхід характерний для всіх форм метафізичного матеріалізму.

Головний недолік його полягає в нехтуванні якісної своєрідності людини, в приниженні людської активності, у запереченні людської свободи. Тобто, якщо суб'єкт розчиняється в об'єкті (природі), позбавляється своєї якісної визначеності, то це неминуче призводить до жорстокого включення поведінки людини у ланцюг природних відносин і наслідків так, що проявам волі не залишається місця, а концепція соціальних подій неминуче набуває фаталістичного забарвлення. У філософії Т. Гоббса (1588–1679), англійського філософа, поняттю свободи належить досить незначне місце. Свобода для нього, як і взагалі для метафізичного матеріалізму, є чимось неістотним, випадковим. У роботі «Про свободу і необхідність» Гоббс так і висловився: «Кожна добровільна дія є вимушеною, всі дії необхідні». Гоббс не погоджується з Аристотелем, який вважав, що людина за своєю природою є суспільним творінням. Гоббс вважав, що людина від природи - егоїст, що прагне лише задовольнити власні потреби, а головним принципом природної людини є прагнення до благ і до власного самозбереження.

Потрібно відмітити ще один важливий недолік натуралістичного підходу до суспільства. Він полягає в уподібнюванні людини соціальному атому, а суспільства – механічному агрегату індивідів-атомів, замкнених лише на власних інтересах. Ідея індивіда-атома з його невід'ємними правами спрямовувала соціальну думку на вироблення концепції «громадянського суспільства» і «договірної держави», але з невід'ємним авторитетом культу користі, етики «розумного егоїзму». У подібному суспільстві постійно точиться боротьба кожного проти всіх. Головною турботою людини стає не стільки добробут, або добування якихось благ, скільки елементарне збереження життя, виживання як таке. На думку Гоббса, «перша засада природного права полягає в тому, аби кожний захищав своє життя і боронив члени свого тіла, наскільки він тільки зможе». Проте й захист власного життя за умов «всіх проти всіх» стає вельми проблематичним. Щоб позбутися цього, люди приходять до «громадянського стану», уклавши «суспільний договір» не задля якихось вищих цілей або ідеалів, а для власної вигоди. Такий суспільний договір означає утворення державної влади. Таким чином, натуралізм занадто матеріалістично трактує людину, виділяючи в ній лише природну субстанцію. Внаслідок цього людські зв'язки набувають винятково природного характеру. Суспільство визнається, але в ролі його фундаменту виступає або користь (просвітителі XVII-XVIII ст.), або статеві любові (Л. Фейєрбах). І хоча постійно йдеться про індивіда, справжнього глибокого розуміння індивіда і суспільства бракує. Це зрозуміло, тому що суспільство в натуралістичній філософії і соціології лише безмовна загальність, яка об'єднує безліч індивідів лише природними узами. Якщо з цим згодитися, то кожний індивід, на думку Гоббса, у природному, до соціальному стані має право захищати свої інтереси будь-якими засобами.

Дж. Локк (1632-1704) англійський філософ, на відміну від Гоббса, який вважав, що найбільш підходить «в умовах війни всіх проти всіх», на-

полягав на тому, що повна свобода при природному стані повинна обмежуватись рамками закону природи. Локк підкреслював, що «природний стан знає закон природи, яким він керується і який є обов'язковим для кожного, і розум, який є цим законом, вчить всіх людей, які побажають з ним рахуватися, що оскільки всі люди рівні і незалежні, оскільки кожен з них не повинен завдавати збитків життю, здоров'ю і власності іншого». Справа в тому, що механістична тенденція Нового часу не була пануючою всіх філософів. На погляди Локка справили значний вплив ідеї античного стоїцизму, які вважали, що природний стан діє і в природі, і в суспільстві, і в державі, саме він визнає природне право людей. В стоїцизмі природне право – це підстава для висновку щодо рівності всіх людей – вільних і рабів, чоловіків і жінок тощо. Усі люди мають рівне право на ініціативу, на вияв творчої енергії, спрямованої для досягнення цих цілей. Саме в такому розумінні Дж. Локк говорить про рівність можливостей і домагань. Проте така рівність не означає зрівнялівки. Люди мають різні таланти, у них різні здібності, вони не однаково працьовиті, звідси виникає відмінність у власності. Власність Локк розглядає як результат особистої праці людей. Право на власність має взагалі фундаментальне значення для всієї правової системи громадянського суспільства. Саме власники, на думку Дж. Локка, становлять основу суспільного життя і держави, саме власники більше від інших були зацікавлені у переході до громадянського стану. «Головною метою вступу людей у суспільство, – писав він, – є прагнення мирно і безпечно користуватися своєю власністю, а головним знаряддям і засобом для цього слугують закони». Вчення Локка про права особистості вже в ті часи мали велике значення, оскільки потреба суспільних перетворень, прагнення до нового, розумного суспільного ладу набули у нього свого свідомого вираження. Аналіз натуралістичної та ідеалістичної теоретичної моделі суспільства можна характеризувати і як теорію, що значною мірою розчиняє людину в природі, занадто заземляє її, та водночас відриває людину від природи і перетворює духовне начало в людині на самодостатню сутність, що вказує на однобічне розуміння суспільства.

Теоретична модель суспільства К. Маркса (1818–1883) і Ф. Енгельса (1820–1895), німецьких мислителів, щ традиційно має назву історичного матеріалізму, явище суспільного розвитку пояснює внутрішніми соціальними суперечностями, напруженням між складовими соціальної реальності, яка уперше виявилась самодостатньою, спираючись саме на себе. Подібні суперечності мали різний характер: економічний (між продуктивними силами та виробничими відносинами), політичний (між партіями, що виражають інтереси різних класів), духовний (між різними ідеологіями, що базуються на відчуженні між людьми). К. Маркс і Ф. Енгельс розглядали суспільство як систему відносин між людьми, їхню спільну діяльність, що дозволило говорити про історію як результат діяльності людей. Таким чином людина, виступає центральною ланкою, носієм усіх суспільних відносин. У

конкретних людських вчинках, інтересах, потребах живе й функціонує суспільна система. Перевагою цієї теорії, є те, що соціальна теорія з самого початку виявляється включеною в практику соціальних перетворень.

Таким чином, філософські засади теоретичної моделі суспільства – натуралізм, ідеалізм, матеріалізм можна аналізувати лише за допомогою декількох окремих теорій, кожна з яких спирається на свою раціональність і одночасно доповнює іншу.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

Шанідзе Н. О.

Національний технічний університет «ХПІ», м. Харків

В залежності від типу суспільства, особистість, виступаючи в відповідний процес соціалізації, специфікує особистість в актуальному відношенні. Індивідуальність кожної особистості в ході соціалізації виявляється відповідною соціальності суспільства і навіть якщо якась соціальна група або окремі особистості вступають в конфлікт з наявним процесом соціалізації, вони неминуче вступають в конфлікт із суспільством і стають джерелом соціального конфлікту. Основні соціальні інститути та агенти соціалізації покликані нівелювати даний соціальний конфлікт. Сучасна людина включена в систему суспільства знань, запорукою існування якої є система неперервної освіти. Як визначають Б.С. Гершунский та О.А. Городецька, неперервна освіта це сукупність шляхів, засобів, способів і форм придбання, поглиблення і розширення загальної освіти, соціальної зрілості та професійної компетентності, виховання естетичного ставлення до дійсності, збагачення культури людей в мережі державних, громадських та інших вчених закладів і в процесі самоосвіти. Один з основоположників концепції безперервної освіти Р. Даве трактує дане поняття як всеосяжне, що включає навчання, яке має місце всюди: вдома, в школі, в соціальному житті і на робочому місці, через засоби масової інформації та за допомогою інших ситуацій і структур, розширюючи таким чином соціалізаційний вплив поза інституціональні освітні межі.

Зміна типу соціалізації в сучасному світі обумовлена становленням феномену «мережеве суспільство». Теоретичні витоки даної концепції знаходимо у соціологів Б. Веллмана, Л. Фрімана, С. Вассермана та інших. Закінченого вигляду концепція мережевого суспільства знайшла в працях відомого іспанського соціолога Мануеля Кастельса, який сформулював власну концепцію сучасного суспільства, актуалізувавши процес домінування в ньому мережевої структури соціальних відносин. «Мережеве суспільство являє собою соціальну структуру, що характеризує, нехай і з великою різно-